

КАРТА ВІДОБРАЖЕННЯ ПОХОВАНОГО РЕЛЬЄФУ В РЕЛЬЄФІ ЕКСПОНОВАНОЇ
ЗЕМНОЇ ПОВЕРХНІ

Рельєф експонованої земної поверхні визначає найсуттєвіші структурні риси ландшафту. Він також елемент історико-динамічної геоморфосистеми, що має власні простір і час (геоморфолітосферу), історію, еволюцію, функції. Експоновані і «поховані рельєфи» геоморфолітосфери утворюють і певні системні відношення.

Нами були досліджені і узагальнені дані вивчення похованих рельєфів мезозойських і кайнозойських циклів розвитку геоморфосистеми території Українського щита. Для основної ознаки «рельєфу» - *морфології* бралась *пластика* обмежуючих поховані форми рельєфу поверхонь. Виділялись і картографувались *прямі, увігнуті і випуклі* їх ділянки для всіх вікових генерацій похованих форм. Підсумкова *карта сумарної (переважаючої) пластики* експонованої поверхні будувалась для елементів і форм її рельєфу співставленнями з похованими мезозойськими і кайнозойськими рельєфами, що простягаються в глибину на десятки метрів. Карта показує латеральний розподіл виявлених *співвідношень (конформності)* похованих рельєфів геоморфолітосфери з експонованими. Побудовані карти пластики дозволили спостерігати сумарну вираженість окремих генерацій похованого рельєфу на земній поверхні, але й дослідити внутрішню і зовнішню форму данної частини геоморфолітосфери. Разом з іншими картами, вони утворюють картографічний блок, що забезпечує проведення *морфохронодинамічного аналізу* рельєфу, зокрема сучасної і історичної функціональної і еволюційної динаміки басейнових історико-динамічних морфосистем Українського щита і поєднаних западин [1-4]. Співвідношення «рельєфів» визначалось *коефіцієнтом конформності* (від +1,0 до -1,0) і якісно інтерпретувалось. Були встановлені співвідношення пластики похованих і експонованої поверхонь: 1) *пряма* (повне співпадання) (+1,0), 2) *переважно пряма* (деякі неспівпадання) (>+0,5- <+1,0), 3) *напівпряма (напівобернена)* (чергування співпадання і неспівпадання) (<+0,5- >-0,5), 4) *переважно обернена* (переважають неспівпадання) (<-0,5- <-1,0), 5) *обернена* (повне неспівпадання) (-1).

Отримані матеріали показують, що в геоморфосистемі Українського щита структура експонованого рельєфу і ландшафтів часто визначаються *будовою* (зовнішньою і внутрішньою формою) горішньої частини геоморфолітосфери, що підстелюється поверхнею кристалічного фундаменту щита. Співвідношення останньої і експонованої поверхонь характеризує *зовнішню форму* геоморфолітосфери. Всього виявлені 8 типів зовнішньої форми: подвійно-увігнута, прямо-увігнута, подвійно-випукла, увігнуто-пряма, увігнуто-випукла, випукло-увігнута, подвійно-пряма, випукло-пряма. Коефіцієнт співвідношення (конформності) змінюється від 0,3 до 1,0 зі знаками «+» і «-». В басейнових історико-динамічних морфосистемах Українського щита і поєднаних западин становить: з Прип'ятською (+0,4-+1,0), Дніпровсько-Донецькою (+0,5-+1,0), Причорноморською (+0,5-+1,0), Дністрянською перикратонною (+0,3-+1,0 - її південного сходу і -0,3--1,0 - північного заходу). *Внутрішня форма* визначається сумарно вираженою

пластикою всіх похованих поверхонь відносно експонованих форм рельєфу (позитивних, негативних і схилів). Тут виділяються такі типи внутрішньої форми: позитивних пряма, позитивних напівобернена, позитивних обернена, від'ємних пряма, від'ємних напівобернена, від'ємних обернена, схилів пряма, схилів напівобернена і обернена. В басейнових історико-динамічних морфосистемах Українського щита і поєднаних западин загальне співвідношення вираженості (у всіх типів форм) становить: Прип'ятської - пряма (5-30 %), обернена (60-80 %), напівобернена (5-35 %); Дніпровсько-Донецької - пряма (10-65 %), обернена (20-75 %), напівобернена (2-70 %); Причорноморської - пряма (30-70 %), обернена (20-40 %), напівобернена (10-40 %); Дністрянської перикратонної (південний схід) - пряма (25-40 %), обернена (20-45 %), напівобернена (20-45 %); Дністрянської перикратонної (північний захід) - пряма (10-45 %), обернена (50-75 %), напівобернена (10-25 %). З урахуванням форм рельєфу переважають типи конформності: Прип'ятської і Дніпровсько-Донецької - пряма і обернена у негативних і позитивних форм, менше пряма схилів; Причорноморської - пряма і обернена негативних і менше - позитивних форм; Дністрянської перикратонної (південний схід) - пряма у негативних, напівобернена і обернена позитивних і пряма схилів; Дністрянської перикратонної (північний захід) - пряма і обернена у негативних, обернена і менше пряма позитивних і обернена схилів. Важливе багатоцілове значення має просторовий розподіл типів конформності у вигляді суцесійних рядів. Число типів рядів (с різними комбінаціями форм і їх пластик) Українського щита і поєднаних западин : Прип'ятської – 36 (6 повторюються найчастіше); Дніпровсько-Донецької – 76 (22 повторюються більше); Причорноморської – 47 (8 зустрічаються частіше); Дністрянської перикратонної (південний схід) – 46 (11 повторюються частіше); Дністрянської перикратонної (північний захід) – 32 (8 повторюються більше).

Знання характеру зв'язків експонованого і похованих рельєфів має наукове і практичне значення: сприяє виявленню перспективних на корисні копалини геологічних структур, проведенню палеогеоморфологічних реконструкцій, розумінню структури, динаміки, історії сучасних ландшафтів.

Література

1. Комлев О.О. Карты статики геоморфолитосферы как основа її структурно-функционального анализа // Картография та вища школа. – 2002.- вип.7.- С.32-35. 2. Комлев О.О., Возбранна О.М., Гулий Р.Г. Карты динамики бассейновых историко-динамических систем рельефу // Картография та вища школа. – 2003.- вип.9.- С.109-112. 3. Комлев О.О. Историко-динамичні басейнові геоморфосистеми геоморфологічних формацій Українського щита. Авторе. дис. д-ра геогр. н., К., 2005. – 37 с. 4. Комлев О.О. Складання палеогеоморфологічних карт для регіональних робіт // Картография та вища школа. – 2002.- вип.11.- С.32-35.

Комлев О.О., Філоненко Ю.П., Возбранна О.М., Гулий Р.Г., Єдаменко Т.І.

КАРТА ВИРАЖЕНОСТІ ПОХОВАНОГО РЕЛЬЄФУ НА ЕКСПОНОВАНІЙ ЗЕМНІЙ ПОВЕРХНІ

Похований рельєф геоморфолітосфери відображується на експонованій земній поверхні, проявляється в просторовій структурі її рельєфу і ландшафтів. Це показує співставлення пластики експонованої і похованих поверхонь території Українського щита. Виявлені типи їх конформності дозволяють дослідити внутрішню і зовнішню форму частини геоморфолітосфери.

Komlev A., Filonenco J., Vozbrany O., Guliy R., Edamenco T.

MAP OF BURIAL RELIEF REFLECTS IN VISIBLE EARTH SURFACE

Burial relief of geomorpholithosphere are reflected in surface relief and landscapes and show main features of their spatial structure. This is shown of comparison of their plastics on territory of the Ukrainian shield. There were exposed of types of their ratios which are permitted to research of inside and external forms of part of geomorpholithosphere.

Надійшла до редакції 15 травня 2009р.